

Fetischism

D. Nilsson-Jatko

2022-06-13

Aktuell utgåva tillgänglig på <https://fetischism.info>

Innehållsförteckning

1. Introduktion	3
1.1. Syfte	3
1.2. Utgångspunkter	3
1.3. Andra betydelser av ordet fetischism.....	4
2. Grunden.....	5
2.1. Centrala begrepp och mekanismer	5
2.2. Att kontextualisera och begreppsliggöra fetischismen	5
3. Inre upplevelse	7
4. Fetischer.....	8
4.1. Fetischismområdet ringas in	8
4.2. Olika slags fetischer och vad som egentligen kan vara en sak.....	9
4.3. Fetischer jämte andra objekt	9
5. Uttryck och behållningar	10
5.1. Handlingar som appellerar till begäret	10
5.2. Ord för praktiken	11
5.3. Uttryckens betydelse och behållning	12
6. Socialt.....	12
6.1. Sammanhang.....	12
6.2. Sex.....	13
6.3. Relationer; variorientering och blandorientering.....	13
7. Identitet och läggning.....	14
7.1. Situationsbredd.....	14
7.2. Identitet	15
7.3. Sexuell läggning	16
7.4. Fetischism bland populärkulturella lägningsbegrepp	17
7.5. Politisk-juridisk erasure av sexuella minoriteter	18
8. Litteraturförteckning.....	20
9. Noter	23

1. Introduktion

Denna skrift handlar om *fetischism* i den sexualvetenskapliga bemärkelsen: Sexualitet som kännetecknas av attraktion och åtrå till någon sak, något annat än kön. Fetischism kan ta många olika uttrycksformer och kan ha att göra med sexuell praktik, partnerpreferens, sensualism, personlighetsuttryck och identitet i olika grader för olika personer.

1.1. Syfte

Som grund för denna skrift ligger den förståelse för sexualitet som uttryckts av bland andra Världshälsoorganisationen (WHO) som betonar att den mänskliga sexualiteten inte är liktydig med sexpraktiker utan berör mer än så. Filosofen och idéhistorikern Michel Foucault beskriver sexualiteten som "en genomgripande livskraft, ett sätt att leva, ett meningsskapande driv".¹ Världshälsoorganisationen (WHO) beskriver den på liknande sätt:

"Sexualiteten är en integrerad del av varje människas personlighet ... Den är ett grundbehov och en aspekt av att vara mänsklig ... [Den] påverkar tankar, känslor, handlingar och gensvar och därigenom vår psykiska och fysiska hälsa"

Världshälsoorganisationen (WHO)²

Att prata om fetischistisk sexualitet har varit förenat med utmaningar eftersom information om fetischism har varit svårtillgänglig. Många sexuella minoriteter drogs länge med att saklig förståelse hindrades av att de under 1900-talet beskrevs dispositionsmässigt avskilt från annan sexualitet, med ett främmandegörande patologiskt språkbruk istället för de neutrala och relaterbara begrepp som traditionell sexualitet haft privilegiet att beskrivas med. Detta kommunicerade implicit att sexuella minoriteter var väsensskilda från vanliga människor; de *andrafierades*. Även om många minoritetsgrupper – homosexuella, fetischister och andra – inte längre är föremål för formell patologisering så dröjer sig skildringar av fetischismen ofta kvar i ett äldre återgivande, exkluderat från det vanliga sexualitetssamtalet, vilket hämmar förståelse. Detta, som kan kallas en *post-patologiserad* situation, resulterar både i ett tillgänglighetsproblem vad gäller information om fetischism och i en samhällelig omedvetenhet om bredden av mänsklig sexualitet. Syftet med denna skrift är att *tillgängliggöra* genom att återge fetischism normmedvetet och icke-andrafierande, så att det kan gå lättare att relatera till sexualiteten.

1.2. Utgångspunkter

Eftersom fetischismen präglas av såväl gamla patologiska förhållningssätt som en nutida svårtillgänglighet blir det viktigt med *sättet* som man förhåller sig till ämnet på. Här tillämpas en förståelse för att sexualitetsämnet historiskt och i nutid genomsyrats av olika tankesätt

(diskurser) som främjats av olika grupper, såsom berört av filosofen och idéhistorikern Michel Foucault,³ vilket påkallar en normmedveten hållning. Centralt i detta är en medvetenhet om vikten av att kunskap produceras kritiskt och förankrat i berörd situation, såsom belyst av bland andra vetenskapsteoretikern Donna Haraway.⁴ Detta medför en insikt om det vitala i en icke-andrafierande diskurs; att utgå från neutrala sexualvetenskapliga begrepp som är tillgängliga för alla grupper istället för patologisk och särskiljande terminologi. Resonemang om sexualitet förs utifrån en *fenomenologisk* grund; studiet av hur vi – i detta fall begärsteoretiskt, vad gäller sexualitet – tillskriver laddning och upplever begär till personer, kroppar och föremål i vår omvärld.⁵

1.3. Andra betydelser av ordet fetischism

För att kunna förhålla sig till fetischismen krävs medvetenhet om att ordet "fetischism" förekommer i fyra olika sammanhang med fyra olika betydelser.⁶ Denna skrift handlar om fetischism i den etablerade sexualvetenskapliga (sexologiska) betydelsen. Det avser en specifik sexualitet, som kännetecknas av ett specifikt begär och som ger en specifik situation. Ordet fetischism förekommer dock även i tre andra sammanhang, med andra betydelser:

- Inom antropologi har begreppet använts för att beskriva religiösa symboler.⁷
- Inom ekonomi har begreppet använts för att beskriva hur värde fästs vid produkter.⁸
- Det finns dessutom en populärkulturell trend att svepande referera till alla kulturellt avvikande stimuli som "fetisch". Detta behöver inte ha att göra med förekomsten av någon egentlig fetichistisk sexualitet i sexualvetenskaplig bemärkelse, utan ordet har använts i lös *bemärkelse*, som ett slags slang, för kulturellt ovanliga, illegitima eller tabubelagda praktiker i allmänhet.⁹ Ett sådant svepande sätt att benämna allt kulturellt ovanligt figurerar ofta i populärkultur: Såsom när Expressen skrev "Vi är alla fetischister"¹⁰ och med det bara menade att många har något kulturellt ovanligt intresse såsom att vara exhibitionistisk och att tycka om att köpa fina underkläder. Ett annat exempel är när sexklubbar beskriver sig som "fetisch" och med det menar att de har en subkulturell stil och att de bejakar många sexualitetsuttryck.

En grundförutsättning för att kunna förstå och förhålla sig till fetischism i den vedertagna sexualvetenskapliga bemärkelsen, som denna skrift handlar om, är att hålla isär den från det antropologiska begreppet, det ekonomiska begreppet och den lösa kulturella diskursen.

2. Grunden

2.1. Centrala begrepp och mekanismer

Sedan tidig sexualvetenskap har människors sexuella energier förstått som riktade mot olika *föremål* i vid bemärkelse; personer, kroppar, materiella objekt och andra saker.¹¹ Inom sexualvetenskapen har begreppet *riktning* eller *orientering* hämtats från den fenomenologiska begärsteorin för att beskriva detta; *vad* i en individs omgivning som är *föremål* för känslomässig laddning och som därmed definierar attraktion och åtrå – *vad* hens sexualitet bildligt talat är *vänd mot*.¹² Ofta tillskrivs något kön laddning, varpå individens generella åtrå och begär slås an av personer och kroppar som förknippas med könet. *Fetischism* avser sexualitet där åtrå och begär utgår från *någon annan sak än kön*. För fetischismen finns en särskild terminologi för att beskriva detta. De tre delarna i attraktionsrelationen – personen, relationen och saken – benämns med följande begrepp: En *fetichist fetischerar* en *fetisch*. Dessa tre begrepp samexisterar alltid.

Det centrala i fetischismen är *fetischeringen*; hur kärleken till en specifik sak gör att den "lyfts" från att bara vara en sak med rent materiella egenskaper till att för den individuella *fetichisten* bli tillskriven laddning och förknippad med känslor, fantasier och begär. Detta kan uttryckas som att fetischen *transcenderar* det materiella i mötet med fetichisten. Ifrån detta, hur saken i fråga upplevs som något "högre", som ett nästintill magiskt föremål för dyrkan, har sexualiteten fått sitt namn: Ordet fetischism kommer via franskans *fétiche* från portugisiskans *feitiço* som betyder förtrollning.¹³

Om det traditionella sexuella könsbegäret förstås som baserat på att något kön transcenderar det materiella, är det för en fetichist så att någon annan sak än kön transcenderar det materiella – fetischeras. *Fetischen* är den sak som är föremål för fetischeringen, där saken är något annat än kön (könad kropp) som den traditionella sexualiteten har sin utgångspunkt i. Sedan tidiga återgivanden av fetischism har ämnesforskare pekat på att den traditionella könsattraktionsbaserade sexualiteten och fetischismen fungerar på liknande sätt och har menat att könsattraktionsbaserad sexualitet är ett komplext resultat av samma slags mekanismer som fetischism – men att det materiella fokuset för begäret skiljer sig.¹⁴

2.2. Att kontextualisera och begreppsliggöra fetischismen

Äldre sexualvetenskap fokuserade ofta på handlingar som kunde observeras utifrån istället för individers inre sexualiteter, varpå sexuella minoriteter beskrevs i termer av föredragna stimuli. Detta betraktas idag som olyckligt, eftersom det inte fångar den inre kärnan utan ger intryck av att sexuella minoriteter bara handlar om olika personliga val. Det är nödvändigt att skilja mellan 1) en individs inre känsloladdning och *riktning* (*orientering*) för sexualiteten, 2) de yttre saker och

företeelser som appellerar till den sexuella riktningen och som därmed har potential att vara *stimulerande* och 3) vad individen själv vid olika tillfällen *föredrar* (engelska *preference* – svenska *preferens*) bland alla dessa stimuli för att uppleva sin sexualitet.¹⁵ Det brukar vara så att det som sexualiteten är riktad mot återspeglas i vad personer vill och väljer för olika stimuli för att uppleva sexualiteten, men begreppen riktning och preferens avser inte samma sak: Att bryta mot normen vad gäller sexuell riktning kan visserligen resultera i att sexualiteten medför ett annat urval av möjliga stimuli jämfört med normativ sexualitet, och därmed kan en ickenormativt orienterad person föredra och välja andra stimuli än en normativ person. Men en orientering kan inte förståelsemässigt likställas med en preferens, eftersom det sistnämnda bara återspeglar ett eventuellt resultat av det förstnämnda. Även om en individ har en stark preferens, om hen starkt vill något, så behöver inte det vara en följd av en bakomliggande sexuell riktning; det kan även finnas andra motiv till att en individ starkt kan vilja något i en viss situation. Det är även fullt möjligt att en individs sexualitet kan kännetecknas av en stark orientering utan att hen föredrar att omsätta den i några praktiker alls. Riktning/orientering, stimuli, preferens och praktik är alltså begrepp som bör hållas isär.

Även om en individ kan identifiera sig med sin fetischistiska sexualitet och kan vilja utföra stimulerande praktiker i enlighet med den så är inte fetischism som fenomen liktydigt med varken identitet, preferens, stimuli eller praktik; snarare kan det ses som att begreppet beskriver en begärsriktning, vad sexualiteten är *riktad* eller *orienterad* mot¹⁶ – vad som på ett generellt plan är *föremål* för en persons attraktion och dragning, som olika handlingar syftar till att uppleva närhet med. Det begreppsliga området som fetischism sorterar in under kan därmed förstås som materiella begärsriktningar/orienteringar, i vilket fetischism/sakorientering är avgränsat mot könsorientering.¹⁷

Vissa benämningar av fetischismen kan återspegla en äldre tidsålder när fetischism tillsammans med homosexualitet klassades som *störd orientering* eftersom det innebar en riktning för sexualiteten mot något annat än "motsatt" kön.¹⁸ Utifrån en icke-andrafierande ambition kan det ses som viktigt med vaksamhet inför detta: Även om många sentida definitioner av fetischism innehållsmässigt beskriver hur det fetischistiska begäret är *riktat* mot något annat än kön/kropp, så uttrycks det ibland i implicit patologiserande termer av avvikande från en antagen normalitet, formulerat i stil med "fokuset för det fetischistiska begäret *ersätter* partner" vilket återfinns hos vissa sentida återgivare såsom Margot Weiss såväl som hos tidiga källor såsom Sigmund Freud.¹⁹ Sådana sammanfattningar kommunicerar visserligen att fetischismen kan förstås som en materiell begärsriktning som är avgränsad mot den normativa sexualitetens riktning mot könad kropp, men dessa är formulerade så att förståelsen för att det handlar om en

riktning för begäret sätts i bakgrunden till förmån för budskapet att det skulle vara just en *avvikande* riktning, vilket ges huvudsaklig plats. För att avhålla sig från en implicit patologiserande inramning kan det ses som viktigt att undvika att fokusera på äldre tiders uppfattningar om normalitet/avvikande och istället enkelt beskriva fetischismen i sig som det förståelsemässigt återstående i konventionella sexualteoretiska termer: Som hur sentida återgivare likt Dingwells och Ventriglio m.fl.²⁰ kan förstås sammanfatta både *riktning* och tillhörande *tilldragning* i den mer populärkulturellt gångbara formuleringen att fetischism avser *attraktion till* något objekt – eller helt enkelt i mer basala facktermer som en *riktning*, *begärsriktning* eller *orientering*, såsom dessa sexualteoretiska begrepp används av bland andra Diane Richardson, Sara Ahmed och Edmund Husserl.²¹ Detta kan även ses analogt med att man från den gamla kliniska rubriceringen av fetischism som ”störd orientering” helt enkelt utelämnar ordet ”störd” i linje med den avpatologisering som skett.

3. Inre upplevelse

Vad sexualiteten är orienterad mot, som är föremål för attraktion och åtrå, tenderar att slå an de tankar, fantasier och begär som ligger till grund för en individs inre sexualitetsaspekter: Tankemönster och estetiska uppfattningar, önskningar och drömmar, uppfattningar om sensualism och vad som upplevs som viktigt hos en partner, uppfattningar om vad för slags handlingar och uttryck som ger välbefinnande, vad som utgör sex, etcetera.²²

Vad en individs sexualitet är *riktad* mot må specificera vad som utgör *föremål* för sexualiteten, men det preciserar inte inverkan. Så även fetischismen: Begreppet kommunicerar att en persons sexualitet har en inriktning mot någon sak, men specificerar inte i vilken utsträckning; det varierar hur definierande fetischismen är för olika individers sexualiteter. Eftersom en individs sexualitet även kan kännetecknas av andra begär (exempelvis ett könsbegär) i varierande grad, varierar det från person till person hur betydelsefull och definierande som inriktningen mot en sak är för de olika sexualitetsaspekterna och därmed även för en individs helhetssexualitet.²³

För många fetischister finns fetischen i tankarna dagligen; när det gäller fantasier som har sexuell karaktär så är det för en del så att fetischen är ständigt närvarande i dessa, men individuell variation förekommer.²⁴ För en fetischist kan sexualiteten vara en komponent i hur man i vardagen uppmärksammar, estetiskt associerar och lägger märke till saker. Många har mentalt ”med sig” sin fetischism i vardagen så pass att den får individen att reflektera över hur vardagsfenomen relaterar till fetischismen – Exempelvis tänker på hur saker kan framstå som tilltalande om de påminner om fetischen eller hur det vore om människor de möter skulle uttrycka föremålet för begäret.²⁵ Sådana ”estetiska glasögon” som världen ses igenom, som ger

en estetisk dimension och estetiska referensramar, kan enligt härvarande (fenomenologisk) förståelse av sexualiteten ses som en riklig effekt av alla sexuella orienteringar som följd av att föremålen för sexualiteterna tillskrivs laddning och därmed förknippas med känslor, fantasier och begär. Det är vanligt att fetischister, liksom personer med andra sexualiteter, dras till personer och söker partners bland de som på något vis matchar den sexuella orienteringen, har en önskan om förhållande där praktiserande av sexualiteten möjliggörs och drivs av längtan att uppleva gemensamt sex²⁶ – vilket kan förstås som delar av en allmän önskan hos minoriteter om att kunna leva enligt sexualiteten.²⁷

I likhet med hur könsorienterad sexualitet framträder verkar en fetischistisk orientering ofta finnas från ung ålder, inte sällan före 10 års ålder.²⁸ Den kan finnas hos personer av alla kön.²⁹ Liksom andra orienteringar är fetischism inget som en individ själv har valt, i linje med hur förekomsten av genomgripande sexuella orienteringar i allmänhet inte ses som en fråga om personliga val.³⁰ Som andra orienteringar är inte en hos individen etablerad fetischistisk orientering heller något som i allmänhet kan fås att utsläckas;³¹ vissa individer verkar ha ändrat sexuell orientering under livets gång³² men studier pekar mot att en fetischistisk orientering i regel förefaller vara beständig – klinisk litteratur beskriver det som matchar kriterierna som i allmänhet livslångt.³³

4. Fetischer

På samma sätt som det finns en kulturdebatt kring frågan om vad kön kan vara, finns inom fetischismforskning en diskussion om vad som egentligen kan vara en sak och till vilken grad som en sak kan ses som förbunden med kringliggande handlingar. I dessa frågor, som stundtals kan ses som dragande åt det filosofiska, finns varierande tolkningar och gränsdragningar.³⁴

4.1. *Fetischismområdet ringas in*

Vid tiden för fetischismbegreppets uppkomst användes det för all materiell attraktion, inklusive all könsattraktion med undantag för just det heterosexuella könsbegäret. Med tiden separerades dock fokus som rör begär till kön från fetischismen,³⁵ varpå begreppets traditionellt vedertagna grundbetydelse började ta form: Materiella begär som inte är kopplade till kön. En strikt ursprunglig tolkning av fetischismen var att det enbart handlade om icke-mänskliga tangerbara objekt, men sedermera har attraktionen till kroppsdelar som inte strikt förknippas med kön och vissa abstraktare ting kommit att inkluderas i olika återgivanden³⁶ – vilket skulle kunna förstås som att gränsen mellan sak och kön nyanseras.

4.2. Olika slags fetischer och vad som egentligen kan vara en sak

Kärleken till materiella ting kallas *plastisk kärlek*. Dit hör de vanliga fetischgrupperna klädesplagg (såsom skor och glasögon), material (såsom läder och gummi), substanser (såsom gyttja) samt objekt (såsom ballonger). Att tillskriva känslor, fantasier och begär till specifika kroppsdelar som inte förknippas med traditionell sexualitet (könad kropp) såsom hår, händer och fötter kallas *partialism*. Även om frågan om vad som kan vara en sak öppnar för en viss grad av abstraktion kan många abstrakta saker – såsom specifika företeelser, fenomen eller egenskaper som färger eller former – förstås som bottnande i något materiellt som kan transcenderas i och med fetiseringen.³⁷ Föremålet som definierar det fetischistiska begäret har även förståtts som varande objekt är skilt från subjekt i vid bemärkelse; i klinisk litteratur har detta återgivits av den pragmatiska avgränsningen mot sådant som i sig är levande väsen.³⁸

4.3. Fetischer jämte andra objekt

Fetischism är något *relationellt*; en fetisch är en specifik sak som fetischeras av en viss person som har förmåga att uppleva den känslomässiga relationen. Det betyder att det inte finns några saker som alltid är fetischer i sig själva. För de flesta som äger ett par gummistövlar är dessa inget mer än bara ett par gummistövlar; först när en gummistövel fetischist fetischerar dem övergår de till att bli dennes fetisch. Likaså finns det inte några praktiker som alltid är fetischistiska i sig själva. Många har på sig stickade tröjor utan att det behöver vara ett utlopp för en fetischistisk sexualitet. Först när en person fetischerar stickade tröjor och väljer att ta på sig en sådan för att uppleva sin fetisch blir bärandet av tröjan en fetischistisk praktik för just den personen.

Det krävs att en person fetischerar en sak för att den ska vara en fetisch. I många sexliv förekommer olika *stimuli* såsom redskap, sexleksaker och hjälpmedel; dessa är ofta *verktyg* för att njuta av det som utgör ett fokus för deras sexualitet, snarare än att redskapen själva utgör ett fokus för sexualiteten (fetischeras). Klinisk litteratur har i definitioner av fetischism uttryckt detta på lite olika sätt, t.ex. att det finns en känslomässig laddning i fetischobjektet självt och att det därmed inte inbegriper exempelvis genitalstimulerande tillbehör som används i könsorienterad sexualitet.³⁹ Dessa pragmatiska förtydliganden kan ses som rimmandes med grundförståelsen; att fetischism innebär ett tillskrivande av inneboende känsloladdning och kraft i, och en sexualitet riktad mot, objektet *i sig*.

5. Uttryck och behållningar

5.1. Handlingar som appellerar till begäret

Fetischismen definierar ju inte några specifika handlingar per se utan avser en orientering som kan komma till uttryck på olika sätt. En fetischistisk handling kan därför rimligtvis ses som en handling som är motiverad av en fetischistisk drivkraft. Men eftersom en individs sexualitet har potential att beröra så mycket – ”en genomgripande livskraft, ett sätt att leva, ett meningsskapande driv”, som filosofen och idéhistorikern Michel Foucault beskrev sexualiteten som ⁴⁰ – så kan handlingar som har en fetischistisk sexualitet som drivkraft utgöras av så skilda saker som att dagdrömma och att skriva dikter om fetischistisk passion till att ha fetischistisk sex, att leta efter en partner eller att hålla handen med någon som matchar orienteringen. Det är även fullt möjligt att ha en stark fetischistisk sexualitet och samtidigt välja att inte kanalisera den i handlingar alls. Men de specifika handlingar som fetischister väljer att utföra i direkt anslutning till själva fetischobjektet, hur kan dessa förstås? En möjlig förståelseingång presenteras här.

Inom begärsteori har många tänkare pekat på hur människors sexualiteter oftast handlar om begär till något som är utanför den egna kroppen ⁴¹ med ett tillhörande driv att på olika sätt uppleva, närma sig eller uppgå i föremålet för begäret – strävan efter närhet med föremålet för begäret. Denna begärsmekanism genljuder i poesi och diktning om konventionell könsorienterad kärlek: Budskap i stil med ”när vi älskar är vi ett”; det tillfredsställande i att känna sig tydligt sammanförd; lusten att omfamna, omsluta och att vara i och omkring begäret; att uppleva det med alla sinnen och att överväldigas av det; att vara lyckligt varse om närvaron av föremålet för begäret och att känna styrka i relationen till det. Detta kanaliseras i praktiker såsom kramar, smekningar, flirtar, handhållande – och i sexuella sammanhang sexpraktiker med begärsobjektet eller med någon som manifesterar det, som tillgodoser drivet efter närhet med föremålet för begäret.

Den intill könsorienteringen angränsande sakorienteringen kan ofta förstås som närd av samma driv, med praktiker som ofta är liknande: Att vara nära, krama, smeka, att förenas i en känslomässig extas kring begäret, att uppgå i det, den inre tillfredsställelsen av att ha föremålet för begäret närvarande, etcetera – men fetischismen rymmer även möjligheten att uppleva närhet med föremålet för begäret på sätt som är unika för när sexualiteten är riktad mot någon sak: Exakt vilka slags handlingar som praktiserande av en fetisch kan innebära beror på vad det är för någon fetisch, vad som går att göra med saken i fråga. Eftersom det finns fetischister som har relationer till vitt skilda saker så kan praktiserande av en fetisch också innebära vitt skilda handlingar. Vissa fetischer som är starkt förknippade med kroppar ger vissa förutsättningar –

kanske tar sig en sådan sexualitet en form som starkare påminner om det traditionella fast har ett annat kroppsfokus. Andra fetischer som är skilda från kroppar kan ge andra förutsättningar, varpå sexualiteten kan ta uttryck som till det yttre i mindre grad liknar traditionell sexualitet.

I allmänhet kan praktiserande av en fetisch handla om att använda saken till vad den vanligtvis används till, att iklä sig den, att manipulera den eller att utföra andra handlingar som medför möjligheten att vara nära fetischen, att uppleva den med många sinnen, att omge sig med den eller att uppleva den på andra sätt. Kanske har handlingarna inslag av att på olika sätt bli sammanförd med begärsobjektet, att överväldigas av det, att uppleva dess närvaro, att vara i en roll som kulturellt förknippas med begärsobjektet, att uppskatta situationer och förehavanden där begärsobjektet tydliggörs – Sådant som appellerar till den specifika fetischens estetik, som gör fetischen påtaglig och som skapar närhet med den; själv eller tillsammans med andra. Kanske kan det även upplevas som behagligt och stämningshöjande att fetischen bara finns med i bakgrunden på ett passivt sätt; att dess blotta närvaro ger ett välbefinnande utan att några ytterligare handlingar krävs. Vad gäller föredragna praktiker finns stor individuell variation.

En person vars sexualitet är riktad mot ett visst kön och kännetecknas av ett konventionellt könsbegär kan stimuleras av en stor mängd olika saker; kroppar som associeras till begäret, sexiga kläder och attiraljer som framhäver föremålen för hans sexualitet, tillbehör som skapar stämning samt praktiker, leksaker och hjälpmedel som kan möjliggöra en sexuell upplevelse på allehanda sätt. I olika stunder kan individen känna för att uppleva sin sexualitet på olika sätt som passar stämningen, miljön, kulturen, dagsformen, etcetera och kan föredra olika slags stimuli. Vissa gånger kanske individen föredrar stimuli som är vanligt förekommande, andra gånger kanske individen väljer stimuli som är mindre vanliga. På motsvarande sätt är det för en fetischist: Eftersom fetischismen handlar om ett normbrott avseende sexuell riktning medför den därmed en annan uppsättning möjliga stimuli, vilka appellerar till det som den fetischistiska sexualiteten är riktad mot. Precis som en uteslutande könsorienterad person kan fetischisten föredra att uppleva sin sexualitet genom olika stimuli vid olika tillfällen.

5.2. Ord för praktiken

Att praktisera en fetisch kan även kallas att *leva ut*, *utöva* eller *uttrycka* den. Vissa fetischister kan uppleva sin fetisch genom att klä sig i den, vilket kan kallas att *klä upp* sig, att *klä om*, eller så kan man använda något engelskt låneuttryck som att *geara upp* eller att *kitta upp*. Att säga att någon *klär ut sig* brukar inte vara uppskattat eftersom det antyder maskerad utan djupare betydelse.

5.3. *Uttryckens betydelse och behållning*

Vilken *betydelse* har då fetischistiska uttryck? Meningen bakom handlingar som appellerar till en fetisch behöver inte alltid vara uppenbara för den som utifrån normativa bevekelsegrunder observerar dessa, eftersom en fetischist och en ickefetischist per definition tillskriver känslor, fantasier och begär på lite olika sätt och kan därmed ha olika referensramar när det gäller estetik, skönhet och uppfattningar om vilken behållning som olika handlingar kan tänkas ge.

Att göra olika handlingar som appellerar till en fetisch, eller att uppleva närhet med den på olika sätt, kan ge olika typer av behållningar. I de tidigaste åldrarna förekommer vanligtvis fetischismen utan strikt sexuell laddning medan de mer sexuella aspekterna ofta framträder i pubertetsålder,⁴² vilket kan jämföras med snarlika utvecklingar för könsorienterad sexualitet.⁴³ Hos vuxna förefaller upplevelsen av fetischistisk praktik kunna vara mångfacetterad, där det förutom det rent sexuella även kan förekomma icke-sexuella behållningar; studier belyser behållningar såsom harmoni, avkoppling, befrielse, mental tillfredsställelse, mysighet, glädje, eufori, romantik, en känsla av att göra det som känns rätt och autentiskt, etcetera.⁴⁴ En sammanfattning av de många olika behållningarna kan vara att praktiken förutom det sexuella även kan sägas ge bland annat *estetiska upplevelser, sensuella och romantiska behållningar* samt *allmänna välbefinnanden*, där olika fetischister kan uppleva olika mycket av dessa behållningar vid olika tillfällen.

”När stövelskaften kramar kring benet är det som att bli kramad av en kvinna som man tycker om. Det finns en sensualism.”

Erik, 46, i tidningen Expressen.⁴⁵ Uttalandet kan förstås som att Erik förklarar hur sakorienteringen för honom har att göra med de sexualitetsaspekter som de förmodat ickefetischistiska läsarna antagligen förknippar med det kön de är orienterade mot. Erik betonar det sensuella välbefinnandet.

6. Socialt

6.1. *Sammanhang*

Hur ofta och i vilka sammanhang en fetischist uttrycker sin fetisch varierar, beroende på sammanhang och personlighet. För vissa är utövandet något som bara känns bra i en viss miljö eller med vissa personer, medans andra lever med sin fetisch i vardagen. Även om bland annat fetischister kan uppleva minoritetsstress finns hos sexuella minoriteter ofta en dröm om att kunna leva enligt sexualiteten.⁴⁶ Det kan finnas en önskan om att kunna leva ut i många sammanhang: Dels i hemmet och tillsammans med en partner, men många uttrycker även önskemål om att någon sorts praktik vore en del i umgänget med vänner och i offentligheten⁴⁷ –

vad som skulle kunna tolkas som en längtan efter öppenhet. Så tidigt som 1930 dokumenterades hur det bland fetischister ansågs att det problematiska var svårigheten att leva i ett exkluderande samhälle – inte sexualiteten i sig.⁴⁸

6.2. Sex

På samma sätt som könsattraherade personer önskar att vara i anslutning till föremålet för sitt begär i sexuella sammanhang, kan fetischister önska motsvarande. Hur sex ser ut och vilka handlingar som ingår kan te sig på olika sätt för olika fetischister. Ofta handlar det om att i ett sexuellt sammanhang – tillsammans med någon annan eller själv – njuta av en fetisch och att dra dess egenskaper och tillhörande praktik till sin spets. Lust kan yttra sig som en önskan att göra fetischen extra påtaglig. Beroende på hur stark och hur fristående den sexuella inriktningen mot fetischen är, och beroende på vilket sätt som den samexisterar med eventuella andra orienteringar (såsom könsattraktion), kan uppfattningen om vilka handlingar som utgör önskvärd sex variera. Vissa kan uppfatta en fetischistisk praktik som en *variation* och ett *inslag* i ett sexliv som övergripande liknar traditionellt könsorienterad sexuell samvaro. För andra kan sex utgöras av handlingar som utförs med fetischen som inte liknar de handlingar som förknippas med traditionell könsorienterad sexualitet. Vissa kan ha ett fullgott sexliv med sin fetisch utan att andra mänskliga partners behöver vara inblandade.⁴⁹

6.3. Relationer; variorientering och blandorientering

När sexualiteten är riktad mot något annat än kropp och kön, hur blir det med möjligheten för en fetischist att ha relationer med personer som inte matchar den sexuella orienteringen? Åter kan det ses som beroende på i vilken grad som fetischismen slår an handlingsramarna och formen för sexualiteten – och givetvis i vilken grad som det fetischistiska begäret är förknippat med kroppar. En nyckel till att förstå situationen kan även skönjas i insikten om att ett normbrytande vad gäller orientering kan ske på flera olika plan av sexualiteten: I bland annat diskussioner kring asexualitet (sexualitet som kännetecknas av låg nivå av eller frånvaro av sexuell attraktion) görs åtskillnad mellan huruvida en begärsriktning och dess medförande attraktion är av sexuell, romantisk eller annan typ – ibland nämns även exempelvis estetiska dimensioner.⁵⁰ Begreppet *variorienterad sexualitet* benämner hur olika sexuella riktningar kan kännetecknas av dessa olika typer av upplevelser⁵¹ – som hur ett blomblad inom botaniken kan benämnas som *variegerat*, betydandes mångfärgat: En person kan exempelvis vara homosexuell och heteroromantisk, det vill säga sexuellt attraherad av liknande kön samtidigt som hen upplever en romantisk dragning till andra. Detta nyanserade sätt att tala om sexualitet möjliggör att benämna bland annat personer som är asexuella och som samtidigt är romantiskt och

relationellt inriktade, personer som är aromantiska som samtidigt känner sexuell attraktion, samt situationen för många fetischister: Att exempelvis kunna ha en sexualitet där riktningen mot annat än kroppar är förknippad med sexuella, sensuella eller andra välbefinnanden samtidigt som personen kan uppleva en koppling till personer av romantisk, estetisk eller annan karaktär. I likhet med *somliga* som identifierar sig som asexuella kan många fetischister som inte känner sexuell attraktion till kroppar uppleva att de ändå kan vara öppna för att på något sätt ha en sexuell praktik *tillsammans med* vissa personer, även om sexualiteten inte har en riktning mot personernas kön/kroppar i sig. Alla personer som är sexuellt orienterade mot någon sak behöver dock inte ha en varioriterad sexualitet; det finns exempelvis personer som väljer relationer helt utifrån det fetischistiska begäret, de vars fetischistiska begär samexisterar med ett begär till kropp/kön och de som är mer exklusivt orienterade mot saker både vad gäller sexuella och romantiska aspekter av sexualiteten.⁵² Relationer där de ingående personerna på olika sätt inte matchar varandras orienteringar kallas på engelska *mixed orientation relationships*, vilket på svenska kan översättas till *blandorienterade relationer*.

7. Identitet och läggning

7.1. Situationsbredd

Eftersom sakorientering kan vara mer eller mindre betydelsefull för en individ samtidigt som en individs sexualitet även kan kännetecknas av könsorientering i olika grad (eller frånvaro av sådan) finns möjlighet till stor variation vad gäller helheten av människors sexualiteter. För personer som i olika aspekter och grader är orienterade mot olika kön finns vid sidan om begreppen hetero-, bi- och homosexualitet även andra positioner som synliggörs av nyanserade begrepp såsom "binyfiken", "homoromantisk", "heteroflexibel", etcetera. En person som i någon grad är sexuellt orienterad mot kön som liknar hens eget men där detta inte återspeglas i läggning eller identitet kan fångas in med breda begrepp såsom "män som har sex med män", vilket förekommer i bland annat HIV-preventionssammanhang.⁵³ För en annan kan en specifik könsorientering allena vara definierande för sexualiteten, varpå hen kanske identifierar sig som exempelvis "homosexuell". För sexualitet orienterad mot sak finns inte samma språkliga nyansrikedom; alla varianter benämns "fetischism", vilket kan försvåra en intuitiv förståelse för situationsbredden. Belysanden av olika situationer av fetischism har figurerat sedan tidig sexualpsykologi, bl.a. har fyra situationsexempel varav tre kan förstås som fetischism synliggjorts av sexologerna Havelock Ellis och Paul Gebhard.⁵⁴ Uttryckt med ett icke-patologiserande språkbruk och enligt härvarande teoretisk förståelse skulle dessa fyra olika situationsexempel kunna skildras som:

0. En person har allmänna preferenser för partners eller objekt som traditionellt är associerade till eller färgade av könsroller och könsattraktion. Detta kan ofta förstås som anspelningar på, förlängningar av eller uttryck inom en könsorientering, snarare än att det nödvändigtvis behöver föranleda att fenomenet ses som fetischistiskt.
1. En person har en fetischistisk sexualitet som är orienterad mot någon sak, men där en könsorientering samtidigt kan förstås som den huvudsakliga faktorn i sexualiteten, resulterande i att sexualitetsaspekter som sexuell praktik, identitet, partnerval, etcetera i stort kännetecknas av könsorienteringen. Detta kan förstås som en *samexisterande* fetischism.
2. En person har en fetischistisk sexualitet som är partnerbaserad men som inte har en könsbegärsliknande form, så att fetischismen inte kan uppfattas som en sexualitetskomponent som är underordnad i förhållande till ett könsbegär utan där sexualitetens form och handlingsramar slås an av fetischismen; manipulationer av begärsobjektet utgör sexuella mål som är tillfredsställande i sig. Denna situation, där sakorienteringen kan ses som *grundläggande* eller *definierande* för individens sexualitet, var historiskt patologiserad.
3. En person har en fetischistisk sexualitet där begärsobjektet allena räcker för tillfredsställelse utan att någon partnerbaserad orientering behöver vara relevant. Denna situation, där sakorienteringen kan ses som grundläggande och *exklusiv*, var historiskt patologiserad.

Observera att ovanstående syftar till att ge exempel på olika situationer och är inte tänkt som en uttömmande översikt; i verkligheten går det att tänka sig att en person kan befinna sig "mellan" de exemplifierade positionerna. Värt att understryka här är att det går att identifiera vissa situationer som främst kännetecknas av en könsorienterad sexualitet (1), och andra situationer där individens sexualitet på ett mer grundläggande sätt kännetecknas av fetischismen – vilka historiskt varit patologiserade (2 och 3). Medvetenheten om denna spännvidd kan ses som vital för en förståelse av fetischistisk sexualitet.

7.2. Identitet

Sexuell identitet handlar om hur individen förstår sig själv, hur hen utifrån självförståelsen identifierar sig och beskriver sin sexuella tillhörighet. Det går att använda ett prefix till ordet fetischist för att tydliggöra vad som är ens fetisch; om exempelvis passion ges av läder kan en kalla sig läderfetischist.

Beroende på hur betydelsefull den fetischistiska orienteringen är för en person, och hur den förhåller sig till eventuella övriga sexualitetsfokus, kan den uppfattas som mer eller mindre grundläggande för identiteten. Om en persons sexualitet till största delen kännetecknas av en könsorientering kanske denne identifierar sig främst med denna och primärt beskriver sig som

exempelvis "homosexuell" – med eller utan ett nyanserande tillägg "fetischist". Om en persons sexualitet till stor del istället slås an av en sakorientering kanske detta reflekteras i hur hen primärt beskriver sig. Eftersom den mänskliga sexualiteten kan vara komplex upplever vissa att det behövs fler än ett ord för att beskriva deras tillhörighet. Lika bra som att det går att anamma ett enda identitetsbegrepp, såsom "fetischist" eller "heterosexuell", går det att anamma en nyanserad variorienterad kombination, exempelvis "biromantisk demisexuell plastfetischist".

Vissa personer vars sexualitet på djupet även definieras av romantiska behållningar som ges av en sak och vars relationer främst kretsar kring saken väljer att använda benämningen *objektsexuell* som ett avståndstagande från begreppsdefinitioner och stereotyper som uppfattas som sexualiserande och därmed reducerande – såsom hur fetischism beskrivits i enbart sexualiserande termer av äldre tiders läkarkår.⁵⁵

Vad en person väljer att benämna sig som är givetvis upp till hen själv. Identifikationsprocessen är dock inte fri från påverkan av sociala normer; samtidigt politiska och kulturella situationer kan påverka individer till att tillskriva sina sexualitetsfokus olika betydelse. Idag finns en stark sexualnorm som skapar en social förväntan på individer att förstå sina sexualiteter främst utifrån hur de relaterar till kön – en *könsorienteringsnorm*. Till och med svensk lagstiftning, som formar hur människor tänker kring ämnet, påbjuder att alla individer ska förstå sig själva som främst könsorienterade. Detta kan ses som försvårande av bildandet av sexuella identiteter kring andra sexualitetsfokus än kön.⁵⁶

7.3. Sexuell läggning

Vad som får räknas som *sexuell läggning* är till stor del en språklig och kulturell fråga.⁵⁷ Sexualvetenskapligt har det att göra med vilken begärsriktning som övergripande är definierande för en individs erotiska responser.⁵⁸ Den sexualvetenskapliga förståelsen utgår från orienteringen, men begreppet läggning har en ytterligare betydelse av att det rör sig om en grundläggande egenskap;⁵⁹ alltså att begreppet avser hur en individ på ett grundläggande sätt är sexuellt orienterad. Detta kan ses som rimmande med en vedertagen betydelse av hur personer är *lagda* i allmänhet; åsyftandes inre egenskaper som motiverar handlandet.⁶⁰ Vad gäller bedömningen av vad som kännetecknar en för individen grundläggande orientering har statliga utredningar lagt fokus vid huruvida den finns sedan tidig ålder, är statisk, inte är frivilligt vald, inte är föremål för att "botas" med psykoterapi samt, inte minst, huruvida den slår an sexualitetens karaktär och dess handlingsramar.⁶¹ Vid bedömning av en individs läggning har det varit sexologiskt etablerat att förutom en persons inre orientering även beakta hur denne själv identifierar sig.⁶²

Eftersom fetischism kan vara både mer och mindre betydelsefullt för helheten av en persons sexualitet, samtidigt som personens sexualitet även kan kännetecknas av exempelvis en orientering mot något kön i varierande grad, och då personer under omvärldens inflytande dessutom kan förstå och identifiera sig själva på olika sätt, kan man inte uttala sig kategoriskt om vad alla fetischisters sexuella läggningar är. Som tidigare nämnts är det ofta så att sakorientering finns ung ålder, inte är självvald, är beständig, inte är föremål för att "botas" och kan i varierande grad vara definierande för individers helhetssexualiteter. Därmed är det möjligt att det principiella orienteringskravet kan uppfyllas; kvar står att en individ själv bör identifiera sig med orienteringen och eventuellt också ge uttryck för den i praktiker. Detta illustreras av följande:

"Jag har varit fetischist sen jag var 5 eller 6 år gammal, inte en enda gång i livet har jag tänt på någonting utöver min fetisch. Därför tycker jag det är lämpligt att beskriva min sexuella läggning som fetischist. Min sexualitet har alltid varit stark men trots det har jag under lång tid funderat på om jag är asexuell, det var innan jag insåg att sexuella känslor och tankar inte behöver handla om samlag eller andra traditionella saker för att vara giltiga. ... Min dröm är att träffa personen som [matchar min läggning]."

Kvinna, 31 år, fetischist.⁶³ Citatet kan förstås som att personen uttrycker hur en fetischistisk orientering alltid varit definierande för hens läggning och hur en normativ kultur i vilken hens sexualitet inte representerats har försvårat för hen att identifiera sig med sin sexualitet.

7.4. Fetischism bland populärkulturella läggningsbegrepp

Det kan vara utmanande att i en populärkulturell kontext tala om sexualitet bortom kön, eftersom det fåtal begrepp som är populärkulturellt etablerade ofta är begränsade till olika varianter av könsattraktion. Men det finns ändå några öppningar för att med vissa begrepp som förekommer i populärkultur tala om annat än könsattraktion:

- Begreppet *queer* kan användas för att benämna sådant som bryter mot normer kring hur en person förväntas vara sexuellt lagd och som bryter heteronormens grundförväntan på att sexualitet ska vara kopplad till kön/kropp.⁶⁴

- Begreppet *pansexualitet* avser att attraktion och åtrå förekommer *oavsett kön*. Det uppkom utifrån behovet av att på ett modernt och konstruktivt sätt kunna tala om obegränsad sexualitet utan att behöva använda äldre begrepp med patologiska konnotationer. Sexualitet oavsett kön kan rymma flera företeelser, exempelvis dragning till specifika personer snarare än generell attraktion till något kön eller en "könsblindhet" i betydelsen att andra personers kön inte är definierande för attraktion och åtrå – såsom fallet då attraktion och åtrå utgår från något annat som inte är associerat till kön. Då pansexualiteten inte är avhängig specifika kön kan den representera både begär bortom kön och att sexualiteten kan inkludera partners av *alla kön*. Det kan ses som att begreppet pansexualitet ger ett kompletterande alternativ till den traditionella sexualitetsdiskursens fixering vid specifik könsattraktion.⁶⁵ För personer vars sexualitet på djupet definieras av attraktion och åtrå till något annat än kön kan därmed begreppet pansexualitet ligga nära till hands, i bemärkelsen att attraktion och åtrå förekommer just *oavsett kön*. Exempelvis skulle 31-åringen i citatet ovan kunna beskriva sig som *en slags pansexuell, närmare bestämt en fetischist*.

7.5. Politisk-juridisk erasure av sexuella minoriteter

Vid sidan om det sexualvetenskapliga förhållningssättet till sexualitet förekommer i Sverige även en politisk-juridisk definition av sexuell läggning som utgår från en förenklad och selektiv bild av hur en person kan vara sexuellt lagd. Den har sitt ursprung i ett politiskt lagstiftningsprojekt på 1980- och 1990-talet. När man då lagstiftade kring sexualitet hade man som främsta politiska syfte att framhålla att samkönad attraktion är lika giltig som olikkönad attraktion, varpå man konstruerade övriga begärsriktningar som irrelevanta. Detta har resulterat i att staten har slagit fast att hur individer *politiskt-juridiskt* sett är *sexuellt lagda* enbart kan handla om hur de relaterar till kön: Lagen dikterar att samtliga medborgares sexualiteter definieras av de tre grovhuggna kategorierna *samkonat begär*, *olikkönat begär* och *bäggedera* – Lagstiftningens definition utgår inte från individens egentliga inre sexualitet utan fokuserar enbart på vad hens partner råkar ha för kön och tillskriver individen en *förmodad* könsattraktionsbaserad läggningssidentitet därefter.⁶⁶

Eftersom det juridiska begreppet är begränsat till tre specifika könsbegär förmår det inte att fungera som representerande modell för sexualitet i allmänhet. Men lagstiftning är *tankenormerande* och styr hur människor uppfattar saker och ting;⁶⁷ Även om de förenklade juridiska sexualitetsdefinitionerna inte skulle ha haft som huvudsyfte att beröra sexuella minoriteter bortom könsattraktionen så formar lagstiftningen implicit allmänhetens uppfattningar om dessa i och med att den dikterar att hur en individ är *lagd* enbart kan ha med könsattraktion att göra – vilket lämnar personer som är lagda på andra sätt att uppfattas som

ogiltiga och illegitima. När förenklade politisk-juridiska definitioner istället för sexualvetenskap framhålls som främsta kunskapsauktoritet sker en *erasure* (ett utsuddande från människors medvetande) av mångfalden av sätt som människor kan vara sexuellt lagda på. Statsmaktens sexualitetsdogma medför, förutom en erasure av sexualitet orienterad mot annat än kön, även en erasure av asexualitet, av pansexualitet, av olika typer av variorienterad sexualitet, med mera. Filosofen och idéhistorikern Michel Foucault benämner detta fenomen, där olika maktfaktorer gemensamt främjar vissa perspektiv till den grad att de uppnår hegemonisk status och kväser alternativ, som en *sanningsregim*.^{68 69} Även queerteoretiker såsom Judith Butler har kritiserat det allmänna förfarandet; hur en oförsiktig juridisk cementering av förenklade budskap om marginaliserade grupper riskerar att omintetgöra nyanserade perspektiv och sabotera en bredare rättighetskamp.⁷⁰ För att kunna förstå och tala om fetischistisk sexualitet kan det därmed ses som viktigt att hålla samtalet på en nyanserad, normmedveten och ickepolitiserad nivå.

8. Litteraturförteckning

- Ahmed, S. (2006). Orientations: Toward a Queer Phenomenology. *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies*, 12 (4), 543-574.
- Ambjörnsson, F. (2016). *Vad är queer?* (2 uppl.). Stockholm: Natur & Kultur.
- American Psychiatric Association. (1968). *DSM-II*. Washington D.C.: American Psychiatric Association.
- American Psychiatric Association. (2000). *DSM-IV-TR*. Washington, DC.
- American Psychiatric Association. (2013). *DSM-V*. Arlington.
- Bancroft, J. (2009). *Human Sexuality and Its Problems* (3 uppl.). Edinburgh: Churchill Livingstone Elsevier.
- Binet, A. (1887). Le Fétichisme dans l'amour: Etude de psychologie morbide. *Revue philosophique* (24).
- Butler, J. (1997). *Excitable speech: A politics of the performative*. New York: Routledge.
- Böhme, H. (2014). *Fetishism and Culture: A Different Theory of Modernity*. Berlin/Boston: Walter de Gruyter GmbH.
- Canguilhem, G. (1991). *The Normal and the Pathological*. New York: Zone Books.
- Chen, A. (2020). *Ace: What Asexuality Reveals About Desire, Society, and the Meaning of Sex*. Boston: Beacon Press.
- Deleuze, G., & Guattari, F. (1983). *Anti-Oedipus: Capitalism and Schizophrenia*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Docter, R. F. (1988). *Transvestites and Transsexuals*. New York: Plenum Press.
- Edenheim, S. (2005). *Begärets lagar: moderna statliga utredningar och heteronormativitetens genealogi*. Lund: Lunds universitet.
- Egidius, H. (2005). *Psykologilexikon* (3 uppl.). Stockholm: Natur och kultur.
- Ellis, H. (1939). *Psychology of Sex*. London: William Heinemann (Medical books) Ltd.
- Expressen. (den 14 april 2006). Erik är transvestit och fetischist. *Expressen*.
- Expressen. (den 10 september 2007). *Vi är alla fetischister*. Hämtat från <https://www.expressen.se/halsoliv/vi-ar-alla-fetischister/> den 25 11 2021
- Fiedler, P. (2004). *Sexuelle Orientierung und Sexuelle Abweichung*.
- Firestone, S. (1970). *The Dialectic of Sex: A Case for Feminist Revolution*. New York: William Morrow and Company.
- Folkhälsomyndigheten. (den 25 augusti 2021). *Män som har sex med män (MSM)*. Hämtat från <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/sexuell-halsa-hivprevention/hiv-och-sti/nationell-strategi-mot-hivaid-och-vissa-andra-smittsamma-sjukdomar/preventionsgrupper/man-som-har-sex-med-man/> den 22 februari 2022
- Folkhälsomyndigheten. (2019). *Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR) i Sverige 2017*.
- Foucault, M. (1980). *Power/Knowledge. Selected interviews and other writings 1972-1977*. New York: Pantheon.
- Freud, S. (1927). Fetishism. *Miscellaneous Papers*, 5, 198-204.
- Freud, S. ([1905] 1975). *Three Essays on the Theory of Sexuality* (5 uppl.). New York: Basic Books.
- Giddens, A. (1992). *The Transformation of Intimacy*. Stanford: Stanford University Press.

- Haraway, D. (1998). Situated Knowledge: The Science Question in Feminism as a Site of Discourse on the Privilege of Partial Perspective. *14* (3).
- Hill, M. J., & Jones, B. E. (2002). *Mental health issues in lesbian, gay, bisexual, and transgender communities*. Washington, D.C.: American Psychiatric Association.
- Hulter, B. (2004). *Sexualitet och hälsa: begränsningar och möjligheter*. Lund: Studentlitteratur.
- Husserl, E. (1982). *Ideas Pertaining to a Pure Phenomenology and to a Phenomenological Philosophy - First Book: General Introduction to a Pure Phenomenology*. Haag: Nijhoff.
- Johansson, P. M. (2020). Psykoanalys och filosofi. i A. Burman, M. Sá Cavalcante Schuback, & S. Myrebøe, *En plats för tänkande - Essäer om universitetet och filosofin* (ss. 133-156). Stockholm: Södertörns högskola.
- Laskar, P. (2005). *Ett bidrag till heterosexualitetens historia: kön, sexualitet och njutningsformer i sexhandböcker 1800-1920*. Stockholm: Modernista.
- Laurent, E. (1905). *Les Perversions sexuelles: Fétichistes et érotomanes*. Paris: Vigot.
- LGBTQA Wiki. (2020). *Varioriented*. Hämtat från <https://lgba.wikia.org/wiki/Varioriented> den 06 12 2020
- Lundberg, P. O., & Löfgren-Mårtenson, L. (Red.). (2010). *Sexologi* (3 uppl.). Stockholm: Liber.
- Marsh, A. (2010). Love among the objectum sexuals. *Electronic Journal of Human Sexuality* , 13.
- Marshall Cavendish. (2010). *Sex and Society*. New York: Cavendish Square.
- Nationalencyklopedin. (2022). *Preferens*. Hämtat från <https://www-ne-se.ezp.sub.su.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/preferens> den 18 jan 2021
- Nationalencyklopedin. (2020). *Sexualitet*. Hämtat från <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/sexualitet> den 15 November 2020
- Natur & Kultur. (2020). *Sexuell orientering*. (Natur & Kultur) Hämtat från Psykologilexikon: <https://www.psykologiguiden.se/psykologilexikon?Lookup=sexuell+orientering> den 13 november 2020
- Nilsson, R. (2008). *Foucault: en introduktion*. Malmö: Égalité.
- Nilsson-Jatko, D. (2020). *Fetischism, läggning och lag - En kvantitativ analys av en sexuell minoritets relation till lagstadgad läggning*. Stockholm: Stockholms universitet.
- Nilsson-Jatko, D. (2021). *Sexualitet bortom kön: Fetischism som synliggörare av könsorienteringsnormen*. Stockholm: Stockholms universitet.
- Reiter, L. (1989). Sexual Orientation, Sexual Identity, and The Question of Choice. *Clinical Social Work Journal* , 17.
- RFSL. (2015). *Sexuell läggning*. Hämtat från <https://web.archive.org/web/20150316001203/http://www.rfsl.se/?p=414> den 16 03 2015
- Richardson, D. (1984). The Dilemma of Essentiality in Homosexual Theory. *Journal of homosexuality* , 9, 79-90.
- Schönnesson, L. (1994). *Sexologi* (1 uppl.). (P. O. Lundberg, Red.) Stockholm: Liber utbildning/Almqvist & Wiksell medicin.
- Scorolli, C., Ghirlanda, S., Enquist, M., Zattoni, S., & Jannini, E. A. (2007). Relative prevalence of different fetishes. *International Journal of Impotence Research* (19).
- SOU. (2016:60). *Ett starkare skydd för den sexuella integriteten*.
- SOU. (1997:175). *Förbud mot diskriminering i arbetslivet på grund av sexuell läggning*.

Sperner, E. (2019). *Fetish Identity A Collaborative Auto-phenomenographic Approach to Reframe Sexual Fetishism*.

Stekel, W. (1930). *Sexual Aberrations: The Phenomena Of Fetishism In Relation To Sex*.

Svenska Akademien. (2009). *Svensk ordbok*. Stockholm: Nordstedt.

Ullerstam, L. (1965). *De erotiska minoriteterna*. Göteborg: Zinderman .

Ventriglio, A., Bhat, P., Torales, J., & Bhugra, D. (2019). Sexuality in the 21st century: Leather or rubber? Fetishism explained. *Medical Journal Armed Forces India* , 75 (2), 121-124.

Weiss, M. (2011). *Techniques of Pleasure: BDSM and the Circuits of Sexuality*. Durham: Duke University Press.

WHO. (1993). *International classification of diseases* (10 uppl.).

9. Noter

¹ (Nilsson, 2008)

² (Nationalencyklopedin, Sexualitet, 2020)

³ (Foucault, 1980)

⁴ (Haraway, 1998)

⁵ Sexualitetsämnet introduceras här utifrån en *fenomenologisk* grund; studiet av hur vi – i detta fall begärsteoretiskt, vad gäller sexualitet – uppfattar, tillskriver laddning och upplever begär till personer, kroppar och föremål i vår omvärld. Detta skildras av bl.a. av Edmund Husserl (Husserl, 1982) och Sara Ahmed (Ahmed, 2006).

⁶ Här ges en enkel och grov översikt; för en detaljerad diskursöversikt se H. Böhme (Böhme, 2014)

⁷ (Böhme, 2014)

⁸ (Böhme, 2014)

⁹ (Scorrolli, Ghirlanda, Enquist, Zattoni, & Jannini, 2007)

¹⁰ (Expressen, 2007)

¹¹ (Freud, [1905] 1975; Giddens, 1992)

¹² *Orientering* är ett fenomenologiskt begrepp som används i sexualteoretiska sammanhang för att beskriva mot *vad* som en individs sexualitet generellt är känslomässigt *riktad*; vad i en individs omgivning som utgör perceptuellt föremål för sexualitetens känslomässiga laddning som slår an begär. Detta beskrivs av bl.a. Diane Richardson som "*direction and aim of desire*" (Richardson, 1984, s. 82). Analogt med Richardson men mer allmänt fenomenologiskt utvecklat ger Sara Ahmed beskrivningen "Orientations shape [...] how we apprehend this world of shared inhabitance, as well as 'how' or 'what' we direct our energy and attention toward" (Ahmed, 2006, s. 3). Ytterligare teoretisk bakgrund kan hittas hos bl.a. Edmund Husserl (Husserl, 1982).

¹³ (Böhme, 2014)

¹⁴ (Laurent, 1905; Binet, 1887)

¹⁵ (Egidius, 2005; Nationalencyklopedin, 2022; SOU, 1997:175, s. 105)

¹⁶ Detta beskrivs av bl.a. Diane Richardson som "*direction and aim of desire*" (Richardson, 1984, s. 82). Analogt med Richardson men mer allmänt fenomenologiskt utvecklat ger Sara Ahmed beskrivningen "Orientations shape [...] how we apprehend this world of shared inhabitance, as well as 'how' or 'what' we direct our energy and attention toward" (Ahmed, 2006, s. 3). Ytterligare teoretisk bakgrund kan hittas hos bl.a. Edmund Husserl (Husserl, 1982). Det förefaller vanligt att litteratur som porträtterar sexualitet på ett mer förenklat sätt kan använda begreppet "orientering" synonymt med det politiskt-juridiskt färgade "sexuell läggning" som i högre grad betonar det mer genomgripande, men här görs en distinktion mellan dessa begrepp. Den fenomenologiska grundbetydelsen av orientering avseendes *inriktning* som här åsyftas kan ses som genljudande i skandinavisk sexologisk diskurs, exempelvis i statliga utredningar såsom SEDA-utredningen och hos Folkhälsomyndigheten, där orienteringsbegreppet inte är begränsat av politisk-juridiska definitioner och har potential att relatera till annat än kön. (SOU, 1997:175; Folkhälsomyndigheten, 2019; Natur & Kultur, 2020)

¹⁷ (Nilsson-Jatko, 2021)

¹⁸ (American Psychiatric Association, 1968)

¹⁹ (Weiss, 2011, s. 258; Freud, [1905] 1975, s. 20)

²⁰ (Marshall Cavendish, 2010, ss. 268-269; Ventriglio, Bhat, Torales, & Bhugra, 2019)

²¹ (Richardson, 1984, s. 82; Ahmed, 2006, s. 3; Husserl, 1982)

²² (Lundberg & Löfgren-Mårtenson, 2010; Reiter, 1989; Hulter, 2004; Sperner, 2019; Nilsson-Jatko, 2020)

²³ (WHO, 1993; Nilsson-Jatko, 2020; Ullerstam, 1965; Canguilhem, 1991; Ellis, 1939; Docter, 1988)

²⁴ (American Psychiatric Association, 2013; Nilsson-Jatko, 2020)

²⁵ (Nilsson-Jatko, 2020)

²⁶ (Nilsson-Jatko, 2020)

²⁷ (Hulter, 2004)

- ²⁸ (Fiedler, 2004; Docter, 1988, s. 107; American Psychiatric Association, 2013; Nilsson-Jatko, 2020)
- ²⁹ (Böhme, 2014)
- ³⁰ (Bancroft, 2009; Reiter, 1989, ss. 138, 140; Nilsson-Jatko, 2020; Sperner, 2019, s. 34)
- ³¹ (Docker, 1988, s. 107)
- ³² (Richardson, 1984)
- ³³ (American Psychiatric Association, 2000; Nilsson-Jatko, 2020)
- ³⁴ (Böhme, 2014)
- ³⁵ (Laskar, 2005)
- ³⁶ (American Psychiatric Association, 2013)
- ³⁷ (Böhme, 2014; Binet, 1887)
- ³⁸ (American Psychiatric Association, 2013)
- ³⁹ (American Psychiatric Association, 2013)
- ⁴⁰ (Nilsson, 2008)
- ⁴¹ (Johansson, 2020, s. 142 ff; Deleuze & Guattari, 1983)
- ⁴² (Fiedler, 2004, s. 200; Docker, 1988, s. 107)
- ⁴³ (Lundberg & Löfgren-Mårtenson, 2010, s. 88)
- ⁴⁴ (Nilsson-Jatko, 2020; Sperner, 2019)
- ⁴⁵ (Expressen, 2006)
- ⁴⁶ (Hulter, 2004)
- ⁴⁷ (Nilsson-Jatko, 2020)
- ⁴⁸ (Stekel, 1930)
- ⁴⁹ (Freud, *Fetishism*, 1927; Ullerstam, 1965, s. 118; Canguilhem, 1991, s. 37; Sperner, 2019, s. 40)
- ⁵⁰ (Chen, 2020)
- ⁵¹ (LGBTQA Wiki, 2020)
- ⁵² (Marsh, 2010)
- ⁵³ (Folkhälsomyndigheten, 2021)
- ⁵⁴ (Ellis, 1939; Docker, 1988, s. 107)
- ⁵⁵ (Marsh, 2010)
- ⁵⁶ (Nilsson-Jatko, 2021)
- ⁵⁷ (Hulter, 2004)
- ⁵⁸ (Reiter, 1989)
- ⁵⁹ (Natur & Kultur, 2020; Reiter, 1989)
- ⁶⁰ (Svenska Akademien, 2009)
- ⁶¹ (Edenheim, 2005)
- ⁶² (Schönnesson, 1994; RFSL, 2015)
- ⁶³ (Nilsson-Jatko, 2020)
- ⁶⁴ (Ambjörnsson, 2016)
- ⁶⁵ (Firestone, 1970; Hill & Jones, 2002; Marshall Cavendish, 2010)
- ⁶⁶ (Edenheim, 2005; Nilsson-Jatko, 2021)
- ⁶⁷ En erkänd egenskap med lagstiftningen är att den formar hur människor tänker, vilket tydliggjordes vid införandet av samtyckeslagstiftningen vars delsyfte var just att vara tankenormerande (SOU, 2016:60, s. 176 ff).
- ⁶⁸ (Foucault, 1980)
- ⁶⁹ I andra länder kan en liknande politisering försvåra samtalet om andra begrepp, såsom "sexual orientation" i USA.
- ⁷⁰ (Butler, 1997)